

Keijo Tahkokallio
Aulikki Uski

KUKA KASVATTAISI LAPSESI?

MINERVA

Kuka kasvattaisi lapsesi?

Keijo Tahkokallio
Aulikki Uski

KUKA KASVATTAISI LAPSESI?

minerva

MINERVA KUSTANNUS

HELSINKI

© Keijo Tahkokallio, Aulikki Uski ja Minerva Kustannus, 2024.

Minerva Kustannus on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

Kansi: Tilla Larkiala/ Taittopalvelu Yliveto Oy

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-410-124-0

Painettu EU:ssa

Sisällys

Alkusanat Aulikki Uski, Keijo Tahkokallio

Ensimmäinen kirje

Muuttunut koulu, Aulikki Uski

Kasvatuskulttuurin muutos, Keijo Tahkokallio

Toinen kirje

Omaehtoiset oppilaat uusissa oppimisympäristöissä, Aulikki Uski

Oppilas pöydän alla, Keijo Tahkokallio

Kolmas kirje

Millaista koulun arki todella on? Aulikki Uski

Odota! – Opettajan taikasana, Keijo Tahkokallio

Neljäs kirje

Onko koulu parantunut uudistamalla? Aulikki Uski

”Rajat ja rakkaus” ja ystävällinen imperatiivi, Keijo Tahkokallio

Viides kirje

Kodin ja koulun työnjako, Aulikki Uski

Autoritääristä ja auktoritatiivista kasvatusta, Keijo Tahkokallio

Kuudes kirje

Onko opettajan työ kutsumusammatti? Aulikki Uski

Positiivista pedagogiikka, Keijo Tahkokallio

Seitsemäs kirje

Miltä lapsia tulisi suojella? Aulikki Uski

Elämä lasten kanssa on suurta teatteria, Keijo Tahkokallio

Kahdeksas kirje

Ilon ja ihmetyksen aiheita, Aulikki Uski

Onneksi lapsen kasvatusta kestää 20 vuotta, Keijo Tahkokallio

Aulikki Uski

Alkusanat

Tämä kirja sai alkunsa ihmettelystä. Tulin kiertoteiden kautta koulumaailmaan ja löysin aina vain enemmän ihmettelemisen aihetta. Hämmästyin huomattessani, kuinka paljon heikkoja lukijoita ja kirjoittajia oppilaissa oli. Kummastelin sitä, miten pienetkin lapset kieltäytyivät noudattamasta aikuisen ohjeita, jälki-istuntoa ei enää annettu eikä oikeinkirjoitusvirheitä korjattu. Joissakin luokissa oppitunti alkoi sillä, että lapset hakivat itselleen kuulosuojaimet, koska avotilassa oli niin meluisaa. Opettajainhuoneissa väiteltiin siitä, voiko oppilaiden kännykänkäyttöä kouluaikana rajoittaa vai ei. Huoltajat antoivat varsin suoraa palautetta opettajan ammattitaidosta. Työskenneltyäni monenlaisissa kouluissa erilaisissa opettajan tehtävissä olen oppinut, että kouluja on erilaisia, ja kaikissa on omat hyvät ja huonot puolensa. Joissakin kouluissa ja luokissa opettamiseen on paremmat edellytykset kuin toisissa, ja erot ovat todella suuria. Samoja ilmiöitä näkyy kuitenkin kaikissa kouluissa.

On ollut ilo käydä tätä vuoropuhelua ja ihmetellä asioita yhdessä. Keskustelu on polveillut ja rönsyillyt eri suuntiin,

palaten aina lopulta takaisin samoihin kasvatuksen ydinasioihin. Joitakin vastauksia ja ratkaisujakin on löytynyt. Jää nähtäväksi, saammeko kirjallamme herätettyä sitä keskustelua, jota toivoimme.

Lopuksi vielä muutama kiitoksen sana. Haluan kiittää sinua, Keijo, ennakkoluulottomasta heittäytymisestä yhteiseen kirjahankkeeseen. Kiitos siitä, että olet koko ajan antanut kannustavaa palautetta ja luonut uskoa siihen, että hyvä tästä tulee. Lauraa on kiittäminen kirja-ideasta ylipäättään ja Jaakkoa alustavista tiedusteluista. Keskustelut monien kollegojen ja ystävien kanssa ovat antaneet virikkeitä ja herätelleet ajattelemaan asioita eri näkökulmista – kiitos niistä! Ennen kaikkea olen kiitollinen siitä, että sain suorittaa oppivelvollisuuteni aikana, jolloin koulun arki oli suoraviivaista, selkeää ja rutiineihin nojaavaa. Se sopi minulle hyvin ja loi vahvan perustan kaikelle, mitä sen jälkeen olen tehnyt.

Lahdessa 9.12.2023

Aulikki Uski

Keijo Tahkokallio

Alkusanat

Kirjeenvaihdossamme Aulikki on nostanut koulumaailmasta esiin tuoreita ja tarkkoja havaintojaan sekä oivaltavia ajatuksiaan. Omasta puolestani olen tarkastellut asioita psykologian tietämyksestäni käsin ryyditettynä kokemuksilla, jotka ovat syntyneet toimiessani opettajien kouluttajana ja työnohjaajana sekä vanhempaintilaisuuksien puhujana.

Keskustelumme keskiössä eivät ole olleet mitkään yksittäiset ilmiöt, kuten oppimistulosten laskeva trendi, vaan koko kasvatuskulttuurin muuttuminen suuntaan, joka heikentää lasten mahdollisuuksia selviytyä elämän tarjoamista haasteista ylipäättään. Emme ole etsineet yksittäisiä syitä, vaan olemme pyrkinet löytämään kaikkien syiden takana olevaa yhteistä nimittäjää, syiden äitiä.

Ihminen kulkee lauman mukana. Kasvatuksessa virtaus on ollut 1960-luvulta lähtien autoritaarisesta tyyliisuunnasta kohti neuvottelevaa kasvatusta. Lapsilähtöisyyden nimissä lapsi nostettiin aikuisen rinnalle tasavertaiseksi päätöksentekijäksi ja samalla jouduttiin ojasta allikkoon.

Aikuinen luovutti valtaansa lapselle ja menetti auktoriteettinsa. Pelättiin, että aikuisen määräysvalta alistaa lapsen ja johtaa itsetunto-ongelmiin. Sen vuoksi keksittiin ovela strategia. Annetaan lapselle päätettävästä asiasta oikea tieto ja näin itseohjautuva lapsi osaa tehdä hyvän päätöksen. Enempää ei voisi erehtyä! Lapselle hyvä päätös tarkoittaa välitöntä mielihyvää. Mielihyvän perässä juokseminen kuitenkin pilaa elämän.

Emme syytä yksittäisiä vanhempia ja opettajia. Nykyiset kasvatuksen virtaukset eivät ole syntyneet kansan syvistä riveistä, vaan kasvatustieteilijöiden, koulun ja varhaiskasvatuksen kehittämisenestä vastaavien päätöksentekijöiden aivoituksista. Ymmärrämme, että kaikki ovat tarkoittaneet hyvää, mutta sitä emme ymmärrä, miksi auktoriteetti on niin vieras jo sanana, että se ei näy missään visioissa. On kuin siihen ei haluttaisi koskea tikullakaan. Mitä kaikkea vanhemman ja opettajan auktoriteetin palauttaminen toisikaan tullessaan? Ehkä kännykät saataisiin oppitunneilta pois? Ehkä paljon muutakin?

Kiitän Lauraa, miniäämme. Hänen ideastaan tämä vuoropuhelumme perustuva kirja lähti liikkeelle. Sinua Aulikki kiitän sujuvasta yhteistyöstä. Ilman sinua en olisi ikinä tähän kirjoitushommaan ryhtynyt. Useita teoksia kasvatuksesta kirjoittaneena minusta tuntui, että ei ole enää mitään sanottavaa. Ajatustenvaihto kirjeitse antoi pääni sisällä oleviin asioihin kuitenkin uutta näkökulmaa ja inspiroi minua. Koulun ja oppilaiden maailman syvälinen asiantuntemuksesi vakuutti minut ja antoi tukevan ponnistus-alustan omille mietteilleni. Kiitän

Leenaa, vaimoani kärsivällisyydestä kestää taas kerran ne ajanjaksot, jolloin vetäydyn tavoittamattomiin omaan kirjailijankuplaani. Suomen tietokirjailijat ry:tä kiitän työskentelyäni varten saamastani apurahasta.

Espoossa 18.12.2023

Keijo Tahkokallio

Ensimmäinen kirje, Aulikki Uski

Muuttunut koulu

Aivan ensimmäiseksi kiitos, Keijo, siitä, että lupauduit käymään kanssani kirjeenvaihtoa ja vastaamaan kysymyksiini. Olen todella iloinen saadessani vaihtaa kanssasi ajatuksia asioista, jotka minua mietityttävät työssäni alakoulun erityisopettajana – ja toisinaan myös työn ulkopuolella. Tietenkin toivon saavani sinulta myös joitakin hyviä neuvoja vastaisen varalle!

Ajattelin aloittaa tämän ensimmäisen kirjeeni muuttamalla tilannekuvalla alakoulun arjesta.

Kaisu opettaa ensimmäistä luokkaa. Luokassa on 18 oppilasta, joista muutamalla on todettu jo ennen kouluikää jokin oppimisen vaikeus. Pääasiassa juuri näiden lasten tukemiseksi luokassa on lähes koko ajan koulunkäynninohjaaja. Hänen aikansa menee kuitenkin suurelta osin aivan muiden oppilaiden auttamiseen. ”Tavallisten” lasten joukossa on nimittäin useita lapsia, jotka tarvitsevat jatkuvasti aikuisen apua ja huomiota. Jos sitä ei ole heti

saatavilla, alkavat tavarat pian lennellä. Kaisu saa aamulla kuulla, että ohjaaja on poissa eikä tälle ole saatu sijaista. ”No, tänään ei sitten tehdäkään juuri mitään”, Kaisu toteaa.

Ekaluokkalaiset ovat opettajansa kanssa liikunta-tunnilla. Ohjelmassa on liikuntaleikkejä. Yksi pojista, Einari, ei halua osallistua yhteenkään leikkiin. Opettaja kannustaa, kehottaa ja houkuttelee Einaria mukaan, mutta Einari ei muuta mieltään. Kun opettaja kysyy, miksi Einari ei tule mukaan leikkimään, poika vastaa: ”En mä halua. Ne on niin tylsiä leikkejä.” Hän halua mieluummin kiipeillä puolapuissa. Opettaja päättää jättää Einarin huomiotta ja menee jatkamaan muiden oppilaiden ohjaamista, koska leikissä on tullut kiistaa joukkueiden välille. Pian pari muutakin poikaa liittyy Einarin seuraan eikä suostu enää osallistumaan, eikä yhteisestä leikistä tule pulputa mitään.

Aava on kakkosluokkalainen, jolla on pulmia lukemisessa, kirjoittamisessa ja matematiikassa sekä lisäksi suuria keskittymisen haasteita. Aava opiskelee lähes päivittäin erillisessä tilassa ohjaajan tai erityisopettajan kanssa, koska hän tarvitsee jatkuvasti aikuisen vierelleen, jotta saisi edes jotain tehtyä. Luokassa ollessaan Aava juoksentelee tai konttaa ympäriinsä ja yrittää saada jonkun ottamaan hänet kiinni. Kun Aava työskentelee kahdestaan aikuisen kanssa, hän tekee tehtäviä vain sillä ehdolla, että saa itse päättää, missä

järjestyksessä tehtävät tehdään, missä välissä pidetään tauko ja mitä tauon aikana tehdään. Aava nauttii silmin nähden siitä, että saa keksiä erilaisia taukojumbppaliikkeitä ja näyttää aikuiselle, miten ne tehdään. Jos aikuinen ei suostu toimimaan Aavan toiveiden mukaan, ei Aavakaan tee tehtäviä.

Edellä kuvatut tilanteet ovat aivan tavallista arkea yleisopetuksen luokissa, joissa on yksittäisiä tuen oppilaita. Luokissa on lähes kokoaikaisesti koulunkäynninohjaaja, ja osalla tunneista mukana on myös erityisopettaja. Silloin kun kaikki aikuiset ovat yhtä aikaa paikalla, oppitunnit sujuvat yleensä melko mukavasti. Jos taas opettaja on yksin luokassa, tilanne luisuu pian kaaokseen, koska aikuisen apua ja huomiota ei riitä kaikille. Pian joku oppilaista istuu pöydän alla, osa konttailee latioilla, moni puuhailee muuten vain omiaan.

Joukossa on tietysti aina niitäkin oppilaita, jotka kaiken hälinän keskellä työskentelevät hiljaa ja keskittyneesti oman pulpettinsa ääressä. Näitä oppilaita opettaja ehtii huomioida vain hyvin harvoin, vaikka he todellakin ansaitsisivat sen – he muodostavat tukiverkon, joka kannattelee koko luokkaa ja estää sitä vajoamasta ajoittain täydelliseen sekasortoon.

Työrauhan saavuttaminen oppitunnin alussa kestää helposti 10–15 minuuttia. Lopputunnista osa oppilaista onkin taas jo väsähtänyt ja kyselee vähän väliä, koska välitunti alkaa. Oppitunnista, jonka pituus on 45 minuuttia, varsinaista työskentelyä on siis noin kolmasosa. Hyvin

usein opettaja joutuu siirtämään osan oppitunnille suunnittelemistaan asioista toiseen kertaan.

Nyt haluaisin esittää sinulle pari kysymystä: Mitä oikein on tapahtunut, että olemme päätyneet tällaiseen tilanteeseen? Mistä johtuu, että luokkiin – etenkin alkuopetukseen – tarvitaan koko ajan lisää aikuisia, jotta koulutyö saadaan sujumaan?

Omista alakouluajoistani on vierähtänyt aikaa jo niin paljon, että muistoni siltä ajalta ovat melko hämääriä, ehkä vääristyneitäkin. Varmaa on kuitenkin, että tuolloin koulunkäynninohjaajien tai kouluavustajien, kuten nimitys vielä jokin aika sitten kuului, ammattikuntaa ei vielä kouluissa näkynyt, ainakaan yleisopetuksessa. Erityisopettajaakaan en muista koko peruskouluaikana nähneeni luokassa, en itse asiassa koko koulussa. Jotenkin ihmeellisesti luokanopettaja kuitenkin selvisi koko luokan opettamisesta aivan yksin, enkä muista kenenkään koskaan istuneen pulpetin alla, saati heitelleen tuoleja tai lyöneen opettajaa, kuten nykyisin aina silloin tällöin tapahtuu. Luulisin, että pääosin teimme juuri niitä asioita, joita opettaja halusi meidän tekevän.

Tuohon aikaan – 1970-luvun loppuvuosina ja 1980-luvulla – kaikkien lasten sijoittaminen samoihin luokkiin inkluusioajattelun mukaisesti oli vielä hyvin kaukainen ajatus, joten oletettavasti osa jollakin tavalla erityisistä oppilaista opiskeli jossakin muualla kuin yleisopetuksen luokassa. Sen tiedän kuitenkin, että omassa luokassani itä-helsinkiläisellä ala-asteella oli hyvin monenlaisia oppijoita kaikista yhteiskuntaluokista ja erilaisista perhetaustoista,

aivan kuten nykyäänkin. Koulutyön lähtökohdat olivat siis periaatteessa samat, mutta koulun arki ainakin omien muistikuvieni perusteella hyvin erilaista kuin nyt.

Päätän kirjeeni tähän ja jään odottamaan postia sinulta. Sinulla on paitsi ammattisi puolesta myös pitkän kokemuksi ansiosta hieman erilaisia näkökulmia asioihin kuin minulla, ja se juuri tekee tästä kirjeenvaihdostamme niin kiinnostavaa. Odotan innolla vuoropuheluumme!

Ensimmäinen kirje, Keijo Tahkokallio

Kasvatuskulttuurin muutos

Kirjeesi avasi mielessäni tulvan erilaisia muistoja, ajatuksia ja kysymyksiä. Aivoni rakensivat kuvia varhaislapsuudestani pienviljelijäperheessä sodanjälkeisessä maailmassa. Aloitin oman koulutaipaleeni vuonna 1950 pienen maalaiskylän kansakoulussa. Vaikka kuulun ”suureen ikäluokkaan”, kylä oli kuitenkin sen verran pieni, että ensimmäinen ja toinen luokka oli yhdistetty. Oppilaita tässä yhdysluokassa oli likimain 30. Mitään muuta kouluvaihtoehtoa ei ollut, ja sen vuoksi siinä olivat kaikki kylän 7- ja 8-vuotiaat lapset. Joukossa oli muutama oppilas, jotka tämän päivän mittatikuilla arvioiden olisivat kuuluneet erityisen tuen piiriin. Kaiken kaikkiaan lapset olivat melko ”sekalaista seurakuntaa”. Köyhistä perheistä olimme melkein kaikki. Sodan jaloista toipuva maa ei ollut vielä ennättänyt jakaa vaurautta kenellekään. Lisäksi äitimme olivat sotavuosien rasittamia ja isämme kantoivat sisällään sodan traumaattisia kokemuksia.

Oppitunti kesti 45 minuuttia, ja se käytettiin lähes kokonaan opiskeluun. Mitään sellaista levottomuutta, mistä

kerroit, ei ollut. Lapset eivät kierrelleet luokassa, tavarat eivät lennelleet, kukaan ei ainakaan ääneen sanonut haluavansa jotain. Jos jotain vieruskaverin kanssa kuiskuteltiin, niin häiriöksi asti siitä ei ollut. Vastattiin, kun opettaja kysyi, tai oltiin hiljaa, jos ei osattu vastata. Ylimääräisiä ei huudeltu, ja jos joku huutelikin, hän lopetti, kun opettaja huomautti. Usein pelkkä katse riitti. Kukaan ei edes uneksunut siitä, että menisi pulpetin tai pöydän alle.

Aika paljon oli tehtäviä. Kirjoitimme, laskimme, piirsimme ja teimme käsitöitä. Työskentelimme hiljaisuuden vallitessa. Toisella luokalla alkoi kaunokirjoitus, joka vaati erityisen suurta tarkkaavaisuutta ja huolellisuutta. Jokaisella oli mustekynä, jonka terä kastettiin mustepulloon. Ylimääräinen muste piti valuttaa pullon sisäreunasta takaisin pulloon, muuten tuli suttuja. Ei se jälki alkuun ihan kaunolta näyttänyt, pikemminkin harakanvarpailta, ja sotkua tuli joka tapauksessa. Vähä vähältä kätemme kuitenkin alkoivat taipua kuljettamaan mustekynää paperilla niin, että terän halkiosta valuva muste piirsi kutakuinkin mallikirjaimia muistuttavia koukeroita.

Järjestys oli kaikin puolin hyvä. Tekisi mieli käyttää sanaa kuri, joksi sitä siihen aikaan kutsuttiin. Nykyään sanan ”kuri” ymmärretään liittyvän kuritusväkivaltaan, mitä se ei 1950-luvun koulussa tarkoittanut. Kuri merkitsi siihen aikaan samaa kuin järjestys, ja sitä valvoi opettaja, auktoriteetti.

Välitunnin päättyessä opettaja kutsui oppilaat koulun portaiden eteen kilisyttämällä kelloa. Keräännyimme enempiä aikailematta parijonoon rappusten eteen.

Lähtemättömästi on jäänyt mieleeni eräs kerta. Opettajan mielestä olimme kai säheltäneet sinä päivänä tavallista enemmän, koska hän tiukahkoon sävyyn vaati, että seisomme jonossa liikkumatta ennen sisälle pääsyä. Tottelimme kyllä, tai ainakin melkein. Osku, joka seisoi takanani, veti minua korvasta. Pääni tietenkin kääntyi ja opettaja rankaisi minua. Jouduin seisomaan tunnin alussa viisi-toista minuuttia luokan takana kasvot seinään päin. Kyllä se vähän korpesi, kun tiesin olevani syytön, mutta en valittanut, koska se olisi ollut turhaa. Sitä paitsi en halunnut käräyttää Oskua, joka oli hyvä kaverini.

Kasvot seinään päin seisominen oli opettajamme yleisimmin käyttämä rangaistus. Jos rikkomus tai laiminlyönti oli tavallista vakavampi, seurauksena oli jälki-istunto. Tietooni ei tullut, että perheen vanhemmat olisivat kritisoineet opettajien antamia rangaistuksia, vaan opettajien oikeudenmukaisuuteen luotettiin ja rangaistusten ajateltiin olevan lapsille opiksi ja ojennukseksi.

Tiedotusvälineet ovat välittäneet vaikutelman, että 1950-luvun koulussa fyysistä rangaistusta käytettiin yleisesti. Haluan vahvasti haastaa tämän käsityksen. Aina-kaan omassa kansakoulussani ei käytetty fyysistä väkivaltaa rankaisukeinona. Fyysinen rankaiseminen kiellettiin Suomen kouluissa jo vuonna 1914. Niin sinisilmäinen en ole, että uskoisin fyysisen rankaisemisen loppuneen tähän, ja varmasti vielä 1950-luvullakin sitä esiintyi. Kovin yleistä se ei missään tapauksessa ollut. Omien kokemusteni mukaan suurin osa opettajista suhtautui meihin lapsiin sydämellisesti, ja me puolestamme pidimme heistä.

Suurin osa ei tietenkään tarkoita kaikkia. Jotkut opettajat olivat tosi kettumaisia, emmekä me heistä pitäneet, saati että olisimme heitä kunnioittaneet. Samanlaista se on aina, kaikkina aikoina.

Emme me lapset aina kunnolla käyttäytyneet, varsinkin kun aikuisten silmä vältti. Olin toisella luokalla, kun kivitimme kotimatalla Haarojan kartanon navetan ruutuikkunoita, jotka sattuivat olemaan kivenheiton päässä koulutiestämme. Antti sanoi, että pahanteossa käsi on tarkka, ja osui heti ensimmäisellä heitolla. Kalevi ja Rautno osuivat myös. Lasit helisivät ja sirpaleet lensivät. Minä en osunut. Parin päivän päästä poliisi tuli kouluun ja kuulusteli meitä. Poikien vanhemmat kustansivat uudet ikkunat. Minä pääsin kuin koira veräjistä, viaton kun olin. Ikkunoita emme enää kivittäneet.

En muista, että kansakoulussani olisi koskaan kiusattu ketään. Lälläteltiin ja kiusoiteltiin kyllä, mutta kiusaamista sanan varsinaisessa merkityksessä ei ollut. Oppikoulussa oli toisin. Ainakin omassa luokassani ensimmäisinä vuosina oli muutamia poikia, jotka katsoivat asiakseen kiusata niitä, jotka olivat jollakin tavalla muita vähäväkisempiä. Riitti, kun oli köyhästä perheestä tai luonteeltaan arka. Luokallani oli 42 oppilasta, joten aika monenlaisia yksilöitä mahtui joukkoon. Kiusaaminen tarkoitti yleensä pilkkaamista, mutta toisinaan se sai fyysisiä muotoja. Erästä poikaa riepoteltiin välitunneilla pitkin koulun lattiaa lattiarievun tapaan. Johdonmukaisesti häntä alettiin kutsua rätiksi. Opettajat eivät kiusaamisiin juurikaan puuttuneet.

MIHIN UNOHTUI KASVATUS?

Mitä heikentyneet PISA-tulokset kertovat suomalaisesta koulustaja kasvatuksesta?

Miten lasten varhainen itseohjautuvuus vaikuttaa oppimiseen?

Miten kasvatuskulttuurin muutos näkyy koulussa ja kotona?

Psykologi Keijo Tahkokallio ja erityisopettaja Aulikki Uski pohtivat kirjassaan kasvatuksen ajankohtaisia polttavia kysymyksiä.

Uski nostaa esiin tuoreita näkökulmia kasvatuksen nykytrendien vaikutuksesta lasten käyttäytymiseen niin koulussa kuin kotonakin. Kun aikuisten auktoriteetti on kadonnut, lapset eivät osaa enää noudattaa suoria ohjeita eivätkä ymmärrä, millaisia päätöksiä he saavat – tai eivät saa – tehdä itse.

Tahkokallio kuvaa, miten kasvatuskulttuuri on muuttunut vuosikymmenien kuluessa. Lapsilähtöisyyden nimissä lapsi on nostettu aikuisen rinnalle tasa-vertaiseksi päättäjäksi, mutta samalla on jouduttu ojasta allikkoon. Liian varhaisessa itseohjautuvuudessa on yksi syy lasten oppimistulosten heikkenemiseen.

Kirja antaa myös käytännön neuvoja mm. siitä, miten toimia huonosti käyttäytyvän lapsen kanssa ja miten ratkaista erilaisia ongelmatilanteita koulussa ja kotona.

Keijo Tahkokallio on espoolainen psykologi, joka on perehtynyt kasvatukseen, vanhemmuuteen ja elämänhallintaan. Hän on julkaissut aiemmin mm. teokset *Myönteinen ajattelu lasten kasvatuksessa*, *Kotipesän lämpöä etsimässä*, *Mitä tehdä levottomille lapsille* sekä *Uskalla olla lapsellesi aikuinen*.

Aulikki Uski on lahtelainen erityisopettaja.

minerva
www.minervakustannus.fi

38

Kannen kuva: Istock
Kansi: Tilla Larkiala /
Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-410-124-0

